

Suomen *vuoro*.

Suomen *vuoro* 'tur' sanan edustus murteissa on kahta tyyppiä: *vōro* ja *vuoro*, *vuaro* (resp. *vuarro*). Pitkävokaalista asua tavataan esim. Ala-Satakunnassa, Porin seuduilla, yläsatakuntalaisissa murteissa ja Etelä-Pohjanmaalla, kun taas diftongia jo Hämeen läänin puoleisissa hämäläis-murteissa. Hämäläismurteiden kohdalla siis lääninraja on murrerajana. Likipitäen sama aluejako on myös ruotsalaisten lainasanojen *kyökki*, *kyöpeli*, *muona* ja *nyöri* murremuodoissa, jolloin siis lääninrajan länsipuolella ja Etelä-Pohjanmaalla yleensä on *kō(k)ki*, *kōpeli*, *mōna*, *nōri* ja itäpuolella *küäkki*, *küäpeli*, *muana*, *nüä(r)ri*. Kun *vuoro* näin ollen liittyy murre-edustukseltaan mainittuihin lainasanoihin, niin on jo tämänkin vuoksi syytä epäillä, että sanan historiaa seurattaessa joudutaan samalle taholle, nim. ruotsin kieleen.¹

Vanhassa kirjasuomessa sana *vuoro* 'tur' on hyvin tavallinen aina Agricolan ajoista asti (paitsi Agricolalla, lisäksi esim. Finnolla, Hemminki Maskulaisella, Martilla, 1642:n Raamatussa jne.; tiedot ovat »Suomen suku»-tutkimuslaitoksessa olevasta vanhan kirjakielen sanastosta). Sen on mainittu esiintyvän *wā(h)ra*-asuisena myös muutamissa Etelä-Pohjanmaalta olevissa 1600-luvun asiakirjoissa (Aaltonen, Länsi-Suomen yhteismyllyt s. 123).

Muinaisruotsissa on ollut sana *fōra*, joka merkitsi 'färd; det som man far med l. har med sig, förråd, skatt; (i pl.) beteende, sätt att skicka sig; ställning, omständigheter'(Söderwall). Nykyruotsissa sillä on lisäksi merkitys 'färd (numera bl. till lands o. med användande av drag- l. lastdjur) för transport (i ett l. flera lass) av en varumängd från en plats till en annan; ofta konkret, dels om den transporterade varumängden, dels om de använda fordonen (det använda fordonet) med sin last, ofta med inbegrepp äv. av dragdjur (o. körkarlar)' (Sv. Akad. ordbok). Ruotsin murteissa sana on tavallinen merkityksissä 'färd, transport' ja 'beteende', sekä — mikä tässä yhteydessä on merkittävää — *m u u t a m i n s e u d u i n m y ö s ' t u r , g å n g '*, ainakin Helsinglänin Ovanåkerin pitäjässä 'gång (epämääräisestä ajasta)' ja Alftan pitäjässä 'gång, lass': *e fora täl* 'en gång till', *nare forer* 'några gånger', *dä var e fora* 'det var en gång' (tiedot olen saanut Upsalan Landsmålsarkivetistä arkistonhoitaja Manne Erikssonin välityksellä).² Suomenruotsalaiset murteet tuntevat

¹ Tietoni suomen murteista olen saanut tri Pertti Virtarannan (käsikirjoituksena olevasta) tutkimuksesta Länsiyläsatakuntalaisten murteiden äännehistoria II. Vokaalit.

² Vrt. Rietz: 'gång, vicis' Häls., Gotl. (s. 129 a).

sanan seuraavissa merkityksissä: 'vad man för med sig, förning; tillhörighet, redskap som man lagt ifrån sig; spår av ens verksamhet, verk; skick, beteende' (tri Eskil Hummelstedtin yst. antamien tietojen mukaan). Mahdollista on, että merkitys 'tur, gång' on suomen ruotsalaismurteissakin ollut tavallinen, mutta jäänyt käytännöstä, koska samassa tehtävässä on ollut useita kilpailevia sanoja: *räis*, *gang*, *kvarv*, *tag*, *tur*, *schtjift* (tri Hummelstedtilta saamiani tietoja).

Nähtävästi mainittu ruotsin sana on suomen *vuoron* originaali. Lainaus on tapahtunut obliikvimuodosta *foro* t. *foru* samaan tapaan kuin ruotsin obliikvimuoto *matto*, *-u* on ollut suomen *matto* sanan lähtökohta (ks. myös Streng, Nuoremmat ruotsalaiset lainasanat, s. 308). Suomeen sana on voinut tulla suoraan merkityksessä 'tur'. Mahdotonta ei tosin ole, että lainattaessa sen merkitys olisi ollut 'färd, transport ym.', sillä kehitys 'färd' > 'gång, tur, skifte' on luonnollinen ja sangen tavallinen; vrt. tähän edellä mainittuja Suomen ruotsalaismurteiden *räis* ja *gang*, nykyruotsin *resa* arkaistisissa (lakikielen) ja leikillisissä ilmauksissa *första resan stöld* 'ensikertainen varkaus' ja *sju resor värre* 'seitsemän kertaa huonommin' sekä Fär-saarten *ferd*, joka merkitsee paitsi 'färd', myös 'gång'. (Viimeksi mainituissa esimerkeissä ei vielä esiinny merkitystä 'tur', mutta kehitys 'gång' > 'tur' on paljon lyhempi kuin 'färd' > 'gång'.)

Jo J. A. Lindström on aikoinaan yhdistänyt suomen *vuoron* muinaisyläsaksan sanaan *fora*, *fuora* (Om den Keltisk-Germaniska kulturens inverkan på finska folket, s. 168), mutta ilman perusteluja. Vendell kirjassaan *Nyländska etymologier* (s. 47) pitää suomen *vuoroa* niinkään ruotsalaisena lainasanana, mutta saatuna uusmaalaismurteiden sanasta *varo* f. 'gång, tur' < **vara* kvant. vaihtelumuoto mnorjan (*twis-*, *þrys-*)*var* = sanskr. *varam* n. idem. Vendellin selitystä heikentää kuitenkin tuntuvasti se, ettei mainittua uusmaalaismurteiden sanaa tunnettane muualla ruotsissa. Voi kenties ajatella, että se päinvastoin on laina suomesta.

Muutammat vanhemmat tutkijat muuten katsovat, että ruotsin *fora* on lainattu keskialasaksan sanasta *vuore*, *vôre*. Niinkuin Hellquistkin ajattelee, tämä olettamus on tuskin todennäköinen. Sana näyttää olevan siksi yleinen ruotsin murteissa, että se voidaan yhtä helposti selittää skand. muodostumaksi, vaikka se muinaisislannissa esiintyykin vain yhteydessä 'alt hvad det hører med til en Krigers fulde Rustning' (Fritzner).

LpN *vuorre* 'round, turn, order' on tietysti laina suomesta.

Lund, marrask. 1948.

Pierre Naert.